

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2002 m. rugsėjo 28 d.

Nr. 187 (31)

Saturday supplement September 28, 2002

No. 187 (31)

Drąsa ir idealizmas viską nugali

2002 metais Vyčio Kryžiaus ordinu Lietuvos valstybė apdovanojo du užsienyje gyvenančius lietuvius: dr. **Kazį Ambrozaitį** ir inž. **Pilypą Narutį**. Plačiau šį kartą susipažinkime su dr. K. Ambrozaičiu. Nepaisant, kad JAV lietuvių visuomenė nuolat girdi apie jo įvairiašakę veiklą, tačiau dar papildomai pateikėme keletą klausimų.

*****

— **Esate mažiausiai pasakojęs, kur ir kokioje aplinkoje suformavote savo būdą, kas buvo tėvai ir draugai ir kur įgijote patyrimo tokiam darbui?**

— Teisingai, apie save mažiausiai kalbu. Ką dariau, visada atrodė, kad per mažai darau ir nepakankamai gerai, kad būtų verta kalbėti. Aplinka, kurioje praleidau savo geriausius brandos metus, nebuvo rožėmis kloti, gana varginais ir vingiuotais keliais vaikščiojau, ne pasiūlydamas ir ne be rūpesčių. Žemaitišką užsigrūdinimą pradėjau įsigyti jau gimnazijoje (Raseiniai), kai aukštesnėse klasėse teko pačiam užsidirbti dalį pragyvenimo. Tėvai užaugino keturis sūnus ir dukterį tik ant devynių hektarų žemės, ir tik mane vieną užsipykę leido į mokyklą. Tėvas buvo trejetą metų lankęs caro gimnaziją, buvo liaudininkų veikėjas ir vienintelis, kuris sugebėjo savo plačios apylinkės kaimynams padėti parašyti laišką į Ameriką. Išvengė šaukimo į caro kariuomenę, nes vinimi prasidūrė sau ausį, pabėgo į Ameriką, bet po trijų metų, užsidirbęs pinigų, prasidedant Pirmam pasauliniam karui, sugrįžo. Mama buvo šventoji, išmokė pažinti Dievą (ir dažnai kartodavo: vaikeli, nebūk toks, kaip tavo tėvelis, kuris, sugrįžęs iš Amerikos, nupirko stambų ūkį iš Lapgirių dvaro, sumokėjo ir per naktį vėl dvarininkui viską pralošė kortomis). Kaimynai stebėjosi tėvo išmintimi, visada jį sekdamo. Išmokau ir aš daug ko, vasaromis dirbdamas ūkio darbus, nors, ardamas laukus, jis rožančiaus ir nekalbėjo. Sei-

mų laikais turėjo namuose bibliotekėlę, mus pratinio skaityti, aktyviai dalyvaudavo seminų rinkimuose. Save laikau pagrindinio darbininku ir pasilikau sau vyresniųjų bendradarbių prisegtą rezistentų vardą. Slapto veikimo jau patyriau nuo trečios gimnazijos klasės, įstodamas į ateitininkų organizaciją. Toji organizacija, Lietuvos mokykla ir Lietuvos kariuomenė davė idealistinius gyvenimo pagrindus. Tėviškė buvo atokiau nuo miestų, tarp miškų, pusiaukelėje tarp Raseinių ir Jurbarko. Vėliau toje apylinkėje buvo įsitvirtinę partizanai, generolo Žemaičio būnkeris. Baigiau gimnaziją, priklaudydamas bent keturiems lavinimosi būreliams. Įstojau į Karo mokyklą ir baigiau 14-tąją aspirantų laidą. Jau 1940 m. sausio mėn. buvau pakviestas į Kauną ir paskirtas „Pavasario“ vyrų sąjungos sporto vadu, teko dirbti su tūkstančiais puikaus kaimo jaunimo. Gyvendamas Kaune, bendravau su įvairių organizacijų veikėjais ir įsigijau daug pažinčių, kurios okupacijų metu daug padėjo.

— **Vyčio Kryžiaus ordinu valstybė Jūs apdovanojo pirmiausia už dalyvavimą 1941 metų birželio sukilime. Buvot to sukilimo centre Kaune. Kokie svarbiausi momentai užsiliko atmintyje iš to darbo centro ir ryšių su provincija?**

— Tenka džiaugtis, kad visuomenė dar mini 1941 m. birželio įvykius, ypač masinius žmonių išvežimus į Siberiją. Tačiau girdime vis mažiau kalbant apie Tautos sukilimą, kuris buvo prieš tuos išvežėjus ir Lietuvos pavergėjus. Tų pavergėjų palikuonims pavyksta istorinį sukilimą užtašyti, numenkinti jo reikšmę, nutylėti apie lietuvių tautos genocidą. Laikau tiesiog valstybės tragedija, kad prieš dvejus metus Seimas buvo priverstas atšaukti savo demokratiškai priimtą įstatymą, skelbiantį teisėtą to meto Laik. Vyriausybės Nepriklausomybės aktą.

Apie sukilimą jau daug kalbėta ir rašyta, bet dar daugiau neužrašyta. Mūsų pokalbyje nenorėčiau vėl kartoti jo eigos, tik galėčiau kai kuriuose vietose stabtelėti ir priminti momentus, kuriuos pats pergyvenau. Būti aktyviu rezistentu okupacijų metu, reiškia atsisakyti savo gyvenimo. Išlikti nesuimtam buvo mažiau, negu 10 proc. galimybės. Man teko toji reta laimė, nes į nacių kalėjimą trumpam pakliuvau, tik vokiečiams traukiantis 1944 m. apie liepos 10 d., kai vokiečiai jau buvo atitraukę ties Vilnių. Tada Kaune, Žaliakalnyje, su savo karininkais turėjome paskutinį pasitarimą ir, kaimynei išdavus, buvome vokiečių apsupty ir suimti. Bet tas įvykis nesiriša su Jūsų klausimu.

Būtų netikslu čia atpasakoti visą pasirošimą sukilimui ir jo eigą. Laikas ištrina iš atminties smulkmenas, o svarbūs momentai nėra pamiršiami. Istorikai turėtų labiau suprasti ano meto karo aplinkybes ir neieškoti tikrų ar netikrų dokumentų, nes mes jų nepalikom, net negaminome. Palikti pėdsakus — reikšė iškviesti mirties šešėlį tavo sekti. Apsisprendimas ką nors daryti atėjo jau tuo metu, kai 1940 m. birželio 15 stovime „Pavasario“ sporto stovyklai palapinės Kairiuose prie Šiaulių. Iš gretimio miško į mūsų aikštę įvažiuo sovietų tankas. Virš galvų praskrido nematyto dydžio sovietų lėktuvai. Jauni stovyklautojai sustoję stovė palapinės, dar tebematavo jų išgąsčio ir nežinios veidus. Mečiau darbą ir aš, skubiai grįžau į Kauną pas kun. Alfą Lapę, kurio butas buvo virš Pozdniakovo, Maskvos pasiuntinio. Nuvykę į „Pavasario“ centrą, pasikvietėme kitus centro valdybos narius, pradėjome atrinkti ir pakuoti svarbesnius sąrašus bei dokumentus. „Pavasario“ s-ga tada turėjo 80,000 narių. Tuo momentu sutarėme, kad „turime ką nors daryti“. Taip gimė pasipriešinimo mintis, kuri nepaliko manęs daug metų. Pirmą pogrindžio „krikštą“ turėjau, įsijungęs į „Laisvosios Lietuvos“ kolektyvą Kaune, vadovaujamą Povilo Malinausko. Mano bendradarbis *Pavasario* žurnalo administratorius V. Telksnys paprašė apipavidalinti pirmąjį puslapį laikraščio *Laisvoji Lietuva*, kurį redagavo Pranas Rinkevičius, *XX Amžiaus* žurnalistas. Savo ranka nupiešiau antgalvį. P. Malinauskas rotatoriumi 500 egz. to pirmo laikraščio išspausdino savo bute. Tai buvo 1940 m. rugsėjo galas ar spalio pradžia. Spalio gale keletai dienų išvykau į Raseinius ir tėviškę, nusivežiau ir to laikraščio bei kitų atsisaukimų išplatinti. Sugrįžęs patyriau, kad tos mano grupės penki yra areštuoti. Tik mes keturi iš to aktyvo likome nesuimti. Išlaikęs šį pirmą egzaminą, supratau, kaip dirba saugumas ir kokios yra privalomos taisyklės pogrindžiui: mažai kalbėti, kuo ma-

Dr. Adolfas Damušis (kairėje) ir dr. Kazys Ambrozaitis Vilniuje, Prezidentūroje, 2002 m. rugpjūčio 6 d., kur dr. Ambrozaitis buvo apdovanojamas Vyčio Kryžiaus ordinu.

žiau žinoti apie savo organizaciją, būti drąsim, nerašyti dokumentų, bet laikyti atmintyje, nepalikti pėdsakų, gerti iš tuščio. Nors spaudai buvo paruoštas ir antras laikraščio numeris, bet dėl suėmimų jis daugiau nepasirodė. Po sukilimo suimtieji sugrįžo iš kalėjimo ir vėl visi aktyviai dirbome vokiečių okupacijos metu, bet jau prieš nacių.

— **Kaip įsijungėte į LAF organizaciją ir sukilimą?**

— 1940 m. rudenį padaviau prašymą į Medicinos fakultetą Kaune, bet politrukas Sipavičius nepriėmė, ant prašymo pažymėjo „liaudies priešas“. Tada su tokiu šešiolika kolegų buvom priimti į Veterinarijos akademiją. Ten buvau išrinktas į studentų atstovybę. Iš penkių atstovybės narių tik vienas buvo nepatikimas, jo į posėdžius dažnai nekviestdavau. Mane kontaktavo med. stud. B. Stasiukaitis ir paprašė suorganizuoti penketukais Veterinarijos akademijos studentus. Sėkmingai atlikau. Vilijampolėje turėjom nuolatinį trejetuką: ltn. Vytautas Stonis — kadro karininkas, pasirašęs iš aktyvios ulonų tarnybos, buvo sprogmėnų specialistas, turėjo gerus ryšius su pulk. Vėbra, pulk. Jankausku ir kitais, ir Albinas Jaudegis — artimas kolega iš Karo mokyklos, suvalkielis. Visi trys iš Vilijampolės, palaikėme ryšį su centru ir kt. Mano pradiniai ryšiai buvo su kan. P. Dogeliu, kun. V. Daubušinsku, dr. J. Leimonu, prof. J. Eretu ir su daugeliu savo kurso karo mokyklos kolegų. Gyvenau Vilijampolėje pas Lietūkio viršininką ir tikiuosi skyrus viršininką A. Žemaitį, kuris, sukilimo ar Kauno apsupimo atveju, patikėjo mums sandėlių raktus. Mano kambaryje R. Šatas, atsijustas iš Kauno štabo, įrengė radijo siųstuvą, kurį galėjome panaudoti tik kritiškos padėties atveju. V. Stonį, dėl jo vyresniškumo ir patyrimo, laikėme savo viršininku, jis turėjo nuolatinį ryšį su Kauno centru per P. Žukauską, ir gana dažnai tiesiogiai su L. Prapuleniu, kurį laikėme visų po grindyse dirbančių studentų viršininku. Su plk. Jankausko kariniu sektoriumi palaikėme ryšį tik per V. Stonį ir Vl. Čyva. A. Jaudegis irgi turėjo savo ryšius, bet vienas kito ryšių detalai stengėmės nežinoti. Į pasimatymus su tais „viršininkais“ eidavome kartu su Stoniu.

Pasirošimą sukilimui vykdėme sutartinai, pagal galimybes, niekas nesirūpino, kas yra „viršininkas“. Man teko ryšiai su Žemaitija, imtinai Raseiniais, kur buvo telkiamos lešos ginklams įsigyti ir šalpai, o dažnai ir su politiniu skyriumi (Damušiu, Brazaičiu, Ivinskiu, Virbickiu, Strebuliu ir kt.). Teko rūpintis paslėptu granatų, sprogstamos medžiagos ir trumpų ginklų, kurių turėjome tik keletą.

Žiemai baigiantis, atėjo nepažįstamas asmuo, nieko nepasakęs, paliko voką ir dingo. Tame voke radau dviejų puslapių LAF statutą. Tada dar nieko apie LAF nežinojome, todėl pabijojau jį laikyti. Nujau vakare pas kan. P. Dogelį, jis leido tą laišką paslėpti katedroje. Naktį vikaras atidare bažnyčios duris, voką užkėdau už pavelkslo prie kairiosios sienos šoninio altoriaus. Po trumpo laiko iš Prapulenio ir Žukausko grupės sužinojome, kad jau turi ryšį su Škirpos centru Berlyne. Mūsų Kauno ir Vilniaus grupės, kurios tada tarpusavyje vadinosi „aktyvistais“, turi tikslus — išsilaisvinti iš sovietų vergijos, — buvo nutarta priimti Berlyno pavadinimą „Lietuvių aktyvistų Frontas“, nes bendrieji tikslai sutapo. Tekdavo sutikti ir palydėti vieną motociklistą, kuris buvo ryšininkas tarp Vilniaus ir Kauno štabo. Kai jis nepasirodė, sužinojome, kad Bulvičiaus štabą saugumas sulikvidavo, todėl jo likučiai LAF vadovybė pavadė Kauno grupę. Tik vėliau po sukilimo teko matyti įvairių komplikuočių „LAF statutą“ bei nurodymų, kurie mums buvo įtartini ir į juos nekreipėme dėmesio, nes mano paslėptas pirmasis LAF statutas buvo trumpas ir paprastas. Intensyviai ruošėmės sukilimui, jautėme Kauno štabo vadovybę ir gegužės mėn. pradžioje jau buvome pakankamai pasiruošę.

Jaunystėje visa tai buvo įdomu, gerai nesupratome pavojų ir neįsijautėme nuovargio. Prasidėjus išvežimams, suorganizuoti būriai pradėjo nerimti ir vis klausdavo, kada prasidės karas. Šalia rizikos, buvo ir linksmybų momentų. Vėly rudens vakarą sugrįžau į savo kambarį tuo momentu, kai šeimininkė Žemaitienė ruošėsi užkurti pečių. Tuo metu saugojau apie dešimt kilogramų trotilo lazdelių, suvyniotų į senus laikraščius. Tą ryšulį buvau virvute įtraukęs į

kamino vidų, atrodė, kad buvo slepiami lašiniai. Pradaręs duris, puoliau ant šeimininkės ir laiku išmušiau iš rankos degtukus, kad nesusprogdintų mano „lašinių“ ir kartu namo. Buvo ir pavojingesnių momentų. Teko organizuoti sąryšį, kai vyko pasitarimai, sudarant laikinąją Vyriausybę prof. J. Meškauskio kabinete Savanorių prospekte. Teko organizuoti apsaugą ir būti kartu, kai V. Stonis atjunginėjo minų sprogiklius, Centriname pašte nuo pakastų minų, paruoštų pašto susprogdinimui.

— **Kur ir kokias pareigas ėjote sukilimo metu?**

— Mūsų trejetukui buvo pavesta Vilijampolės apylinkės ir Petro Vileišio tilto apsauga. Mano vadovaujamas būrys, daugiausia iš akademijos studentų, buvo pasiruošęs, kai kurie miegodavo arklidėse ant šieno. Vyko išvežimai, daugelis namie nemiegojo. Pamenu, V. Stonis paprašė nuvykti į Aleksotą ir ten susitikti su P. Žukausku, o pats budėjo mano kambaryje prie telefono ir radijo siųstuvų, nors siųstuvas dar nebuvo įjungtas. Aleksote Pilypas Ž. man pristatė dvi gražuoles ir liepė patruliuoti pagrindinėje gatvėje, kad nebūtų įtartinu. Tos gražuolės buvo dvynukės ir man atrodė visiškai neatskiriamos. Buvau sumišęs, nes vis mažiausiai, kuri yra Nijolė, o kuri Vida. Jos tada nežinojo, kad aš kieno šenėse turėjau dvi granatas ir pistoletą. Tuo metu Aleksote Romas Šatas vedė slapto radijo transliaciją, susisiekt su Rytprūsiais (Tilže) ir pasiekt informaciją apie galimą karo pradžią. Mūsų uždavinys buvo laiku perspėti ir sutrukdyti, jeigu raudonarmiečių specialus radijo bangoms gaudyti autovežimis pravažiuotų kotelevi ir kad Šatas su svita galėtų pasislėpti. Vieną dieną prieš sukilimą su Stoniu nuvykome į Kauno senamiestį susitikti su rekomenduotu asmeniu. Jis, atrodė, buvo angažuotas ltn. Jucevičiaus, su kuriuo Kauno štabas turėjo ryšį.

Nei mes, nei tas asmuo nepasiekėm pavardžių, bet buvome plepus, visą laiką niūniavo dainas ir sakėsi, kad savo tėvo niekad neturėjęs ir esąs konservatorijos studentas. Jis buvo Pirmos milicijos nuovados viršininko pavaduotojas, jam davėme vardą „Mergos vaiką“ ir susitarėm, kad jis mums parūpins ginklų. Didžiai nustebome, kai jis kitos dienos vidurdienyje pasibeldė į mano kambario duris, atnešė du sunkius ryšulius ir pasakė: „...tai atnešiau, bet da-

bar atgal jau negrįšiu, kiškite mane po backą“. Išpakavę radome apie dvidešimt policijos pistoletų. Paaikšino, kad ryte sukvietęs visus milicininkus ir surinkęs jų ginklus patikrinimui. Dalį jų nusiuntėm į štabą, o kitus panaudojom vietos būriui.

Budėjome mano kambaryje su Stoniu, kai apie 3:30 v. ryto suskambėjo telefonas. Kauno štabas pranešė, kad sukilimą pradėjome: Stoniui tuoj atvykti į štabą (Senelių namai), o man užimti Kauno pirmąją nuovadą ir ten įsirengti būstinę. Su dideliu džiaugsmu sutikome įsakymą, tik buvo nusivylimas, kad reikia palikti Vilijampolę, kur mums taip viskas žinoma. Pasikvietė keletą studentų-partizanų, valtimi persikėlėme per Nerį virš Vileišio tilto. Stonis su Jaudegium nuvyko į Radijo stotį, o aš su keturiais „partizanais“ apsupau iš dviejų pusių Pirmą nuovadą Daukšos g. Mūsų nustebimui, milicininkai jau buvo pabėgę, tik radome vieną tech. stud. Aleksą Bendinską, atėjusį iš štabo. Nusivylimas, kad nereikėjo nei šūvio iššauti. Pradėjome registruoti sukilėlius, pasikviečiau ir pasilikusius V. Akademiją. Šautuvų pradžioje neturėjome, bet greitai pasirūpinome, nuginkluodami besitraukiančius sovietų karius. Vėliau dar atsivežėme iš sandėlių per dvi dienas užregistravome apie 300 partizanų, buvo paskirta senamiestio teritorija — Neries-Nemuno santaka, linijoje nuo Vileišio tilto iki Centrinio pašto. Čia turėjome pastebėti, kad LAF būriai buvo negausūs, bet gerai organizuoti. Tai rezultatas beveik pusmečio pasiruošimo. Prie jų greitai jungėsi šauliai, buvę kareiviai ir kt. Tačiau, kai per radiją išgirdo paskelbiant nepriklausomybę, spontaniškai formavosi būriai, su kuriais nebuvo ryšio, keletas jų veikė savarankiškai. Nepamirštama naktis iš sekmadienio į pirmadienį, įsitvirtinus Pirmoje nuovadoje. Himnas gatvėse, paskelbus nepriklausomybę.

Savo būrį nuvedžiau patikrinti Vileišio tiltą, pasipylė kulkosvaidžio ugnis iš kito galo tilto, mes atsakėme savo ugnimi, sugulę po patilte. Nukirpome dvi poras kariškų laidų, bet sužeistų partizanų nebuvo. Tas paskutinis sovietų dalinys tuoj pasitraukė. Aleksoto tiltas ir užnemunė priklausė kitam būriui, ten buvo aukų (Dženkaitis), bet mano teritorijoje tik vienas studentas (Žyvatkauskas) buvo politruko nušautas ties prezidentūros sodeliu.

Nukelta į 3 psl.

Dr. Kazys Ambrozaitis ir dr. Nijolė Bražėnaitė-Paronetto, šią vasarą, rugpjūčio 20 d., susitikę Dainavoje. J. Urbono nuotr.

Ši šeštadienį priedo puslapiuose

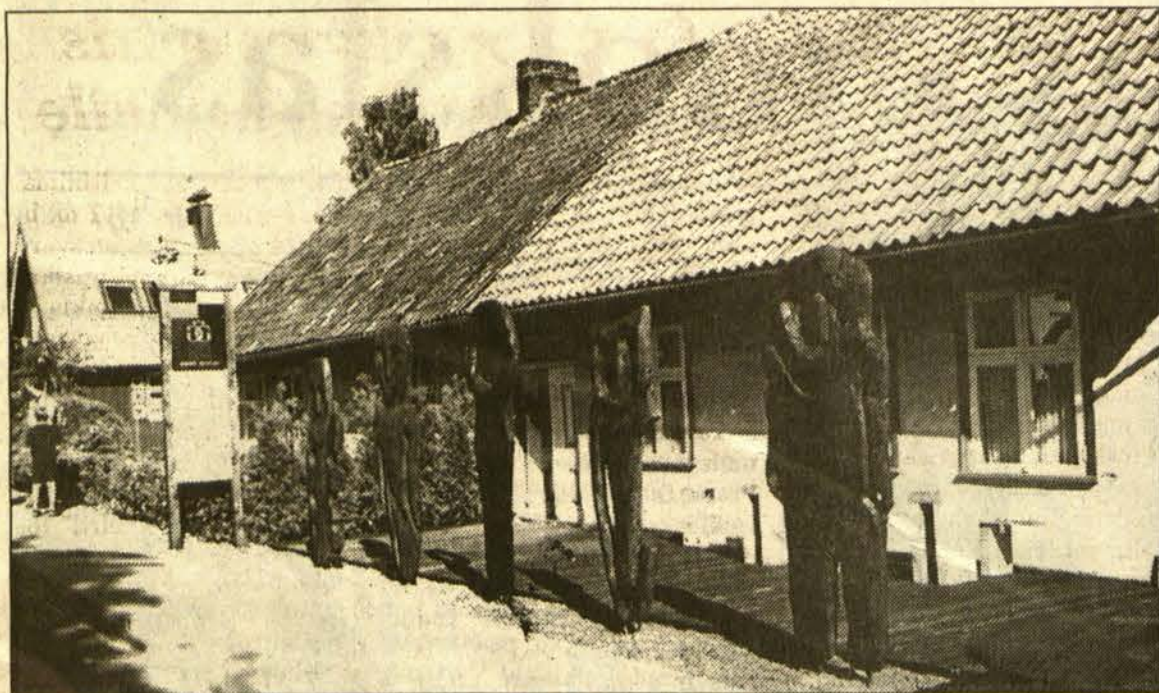
Dr. Kazys Ambrozaitis atminimais grįžta į buvusias jaunatviško ryžto ir kovos dienas (1 psl.)

Mizgirių gintaro muziejus, JAV LB Kultūros tarybos dėka, dalijasi savo lobiais su užsienio lietuviams ir kitataučiais; prisimenama suaktyvininkė E. Daugvilytė-Kudabienė (2 psl.)

Juožo Tysliavos-Telesforo Valiaus talentai susijungia knygoje *Tawa Nounon*; premijuotasis leidinys apie prof. Pr. Dovydaitį (3 psl.)

Vilties keliu per gyvenimą — A. ir dr. J. Kazickai; Alfonsas Tyruolis pateikia poezijos vertimų (4 psl.)

Mizgirių gintaro muziejus Nidoje. Priekyje: Juodkrantės lobio gintarinių amuletų ažuolinės skulptūros.

Nuostabi gintaro paroda

Stasė E. Semėnienė

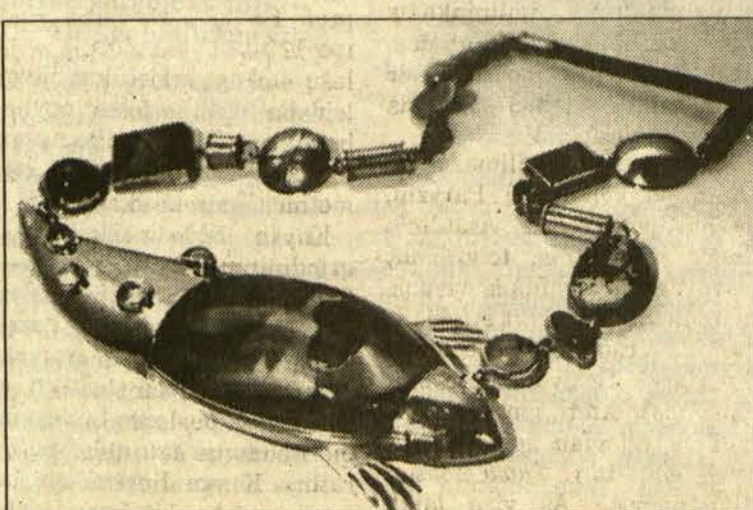
Lietuvių Bendruomenės Kultūros taryba, it kultūros židinys, ir šviečia, ir šildo. Energingoji ir kupina sumanymų antrą kadenciją bevaranti pirmininkė Marija Remienė vis knisai gilyn į Lietuvos kultūrinę dirvą, kad tik suradus naujų vertybių ir pateikus jas išeivijai. Jos tikslas – siekti tik pačių vertingiausių, aukščiausios rūšies meno bei kultūros išraiškų. Ir taip kultūriniai renginiai vejasi viens kitą šiame krašte – vienas renginiui dar nepasibaigus, jau ant kulnų lipa kitas.

Štai ir vėl smagi naujiena išeivijai: nepaįstamai M. Remienėi pasisekė gauti iš Lietuvos vertingą kilnojamąją gintaro parodą. Uždavinys nelengvas, painus, daug pastangų reikalaujantis: kilnojamąs parodas brangus atvežimas, dar brangesnė jos apdrauda ir t.t. Tačiau M. Remienė svajojo JAV LB Krašto tarybos suvažiavimo proga rugsėjo 21–22 dienomis Vašingtone, DC, atidaryti gerą meno parodą, kuria galėtų zavėti ne tik lietuviai, bet dar svarbiau – ir amerikiečiai bei kitataučiai. Tuo metu LB Tarybos nariai lankys JAV senatorius, Kongreso narius bei kitas Amerikos įžymybes. Todėl toji paroda Vašingtone buvo atidaryta rugsėjo 20 d., o Čikagoje veiks nuo spalio 5 d. Lietuvių dailės muziejuje Le-monte.

Atrodo, M. Remienės planai gerai pasisekė: mačiusieji šią parodą Lietuvoje teigia, jog ji pranašesnė bei meniškai ver-

Vaidilutė Vidugirytė ir Jonas Balčiūnas. Ziedas (sidabras, gintaras).

V. Matulionis. Kaklo papuošalas (sidabras, gintaras, brangakmeniai).

tingesnė už gintaro parodą, esančią Tiškevičiaus rūmuose Palangoje.

Gintaras nuo senų senovės buvo didžiai vertinamas: jį dievino akmens amžiaus žmogus, taip pat bronzos amžiuje graikai bei romėnai. Gizos piramidėse rasta gintarų, kur jie buvo palaidoti kartu su faraonais prieš daugiau kaip 5000 metų. Martha Washington, pirmojo JAV prezidento George Washington žmona, gavo dovanų Baltijos jūros gintaro vėrinį, kuris dabar rodomas Smithsonian instituto muziejuje. Gintaru žavėjosi ne tik dėl jo grožio bei meniškumo, bet jį vertino ir dėl jo gydomosios galios.

Patys žinomiausi gintaro turtai – kambarys, kurio sienos buvo padarytos iš gintaro panielių, menininkų išraižytų Gdanske (Danzige), Lenkijoje, užsakius vienam karaliui XVIII a., dingo iš Rusijos rūmų Carskoje Selo (nuo 1937 m. – Puškin), netoli Petrapilio, per vokiečių okupaciją II Pasaulinio karo metu.

Nuo neatmenamų laikų Baltijos jūros bangos išmesdavo gintarą į Lietuvos pajūrį. Dabar jo dirbinių randama archeologiniuose lobiuose; gintaro karoliai virto tautinio drabužio dalimi. Požiūrį į gintarą, kaip tautos simbolį, gintaro karoliais pasipuošusios lietuvaitės įvaizdį XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje suformavo tautinio išsivadavimo judėjimo rašytojai, poetai.

Didžiąją gintarinių papuošalų dalį tiek anksčiau, tiek ir dabar Lietuvoje pagamina liaudies meistrai bei amatininkai. Iki aštuuntojo dešimtmečio pabaigos Lietuvoje buvo mažai profesionalių juvelyrų. Dvejetas pačių žymiausių buvo Feliksas Daukantas ir Kazimieras Simanionis, kurie su meile bei nuosirdžiu atsидėjimu skyrė labai daug dėmesio gintarui.

Ir štai iš Lietuvos ate-

nantiomis žiniomis: „Keisti susidariusį požiūrį į gintarą imasi nuo šio dešimtmečio pradžios: 1990 m. Taikomosios dailės muziejuje surengta juvelyrinių dirbinių paroda. Tačiau programinės iniciatyvos skatinti juvelyrų dėmesį gintarui, sugrąžinti jį į šiuolaikinio profesionalaus meno ieškojimų sferą ėmėsi Kazimieras ir Virginija Mizgiriai. Fotomenininkas, pajūrio kopų fotografijų albumo autorius Kazimieras Mizgiris ir jo žmona Virginija 1992 m. vaizdingiausiame Lietuvos kūrte Nidoje įsteigė muziejų-galeriją, kur įrengė su gintaru, gamtos dovana, supažindinančią parodą bei dailininkų ir liaudies meistrų papuošalų specialų skyrį. Skatindami dailininkus dirbti su gintaru, jie sudarė galimybes rengti parodas: šioje galerijoje apie dešimt dailininkų bent po kartą išstatė savo sukurtus kūrinius. Tačiau Nida – vasarvietė, ne sezono metu čia gyvenimas apmirsta, o gintaro paroda susizavėję žmonės norėjo matyti ją ir sostinėje. Sumanymas gintaro muziejų-galeriją atidaryti Vilniuje įgyvendintas 1998 m. pavasarį. Muziejus-galerija Nidoje taip pat liko gyvuoti. Aštuonių dailininkų, tarp jų žinomiausių lietuvių juvelyrų, darbų kolekcijas V. ir K. Mizgiriai kaupė ištisus septynerius metus. Vilniaus muziejuje-galerijoje jos puikiai profesionaliai išdėstytos: stiklinėse vitrinose išdėliotus kūrinius patogiai apžiūrėti, jie nebloginai apšviesti, o vitrinų dugne esantis smėlis sukuria gintarui derančią atmosferą“.

Šioje vienintelėje savo rūšies įdomioje gintaro parodoje dalyvauja aštuoni Lietuvos meno kūrėjai-dailininkai. Kiekvienas jų pasižymi individualumu, originalumu bei savitumu.

Birutės Stulgaitės, 1977 m. Taline, Estijoje, baigusios metalo apdirbimo specialybę ir tapusios viena žymiausių Lietuvos juvelyrų, kūrybos stietinas su minimalizmo principais. Jos kūrinių pasižymi lakoniška menine raiška. Segė gimsta iš kelių dabrlo lankelių, skrydžio erdvėje jų susilietimo bei išsi-skyrimo, kurį kartais paženk-lina mažytis brangakmenėlis ar gintaras.

Ne mažiau įspūdinga B. Stulgaitės kolekcijos dalis – tradiciškesni papuošalai. Sli-fuotų ir poliurotų, kitaip ta-riant, „civilizuotų“, o ne natū-ralių gintarų dailininkė vyku-siai suderina su metalu: skaidrų švytintį gabalą subti-liu brūkštelėjimu akcentuoja paausinta vielele, plokščios matinio gintaro segės kon-tūrus pabrėžia siauras sidabro apvadas.

Kitas dailininkas – Žilvinas Bautrenas, 1980 m. baigęs meno kūrėjo projektuotojo spe-cialybę Vilniaus dailės aka-demijoje, taip pat yra vienas ryškiausių kūrybinę brandą pasiekusių lietuvių juvelyrų kartos atstovų. Jo požiūris į gintarą – iš gintaro teikiama raiškos galimybių jis pasirenka tik tas, kurios atitinka jo sumanymą. Pasak Ž. Bautre-no, jis iš anksto turi žinoti, ką darys su gintaru. Nuostabiai įdomus yra jo kūriniųys, pava-lindas „Tie, kurie netilpo į Nojaus laivą“.

Vytautas Matulionis, 1976 m. baigęs metalo apdirbimo specialybę, buvo vienas pir-mųjų iš tos kartos, kuri į lie-tuvių juvelyrą atnešė atsi-naujinimo dvasią. Dabar jis –

Taip, sukaktuvininke. Ak-torė, režisierė, Hamiltono dra-mos sambūrio „Aukuras“ va-dovė, lapkričio 5 d. švenčia 80 našių, darbingų ir prasmingų metų sukaktį. Gimusi 1922 m. žymaus Lietuvos teatro akto-rius ir režisieriaus Boriso Dauguviečio šeimoje, dar vai-kystėje ji pradėjo sekti tėvo pėdomis ir jo neapvytė.

Borisas Dauguvietis (1886-1949) mokėsi Petrapilio vals-tybinėje teatro mokykloje, iki 1914 m. dirbo Petrapilio Ma-žajame teatre aktoriumi. 1921 m. grįžęs į Lietuvą, Biržuose vedė „Mūzos“ teatro mokyklą ir rengė spektaklius. Nuo 1923 m. buvo Kauno valstybės teatro režisieriumi, surežisavo daug pasaulinio garso veikalų, kaip Meterlinko „Nekviestoji viešnia“, Hauptmano „Hane-lė“, Putino „Valdovas“ ir kt. Taipgi pasižymėjo kaip akto-rius Hamlete, Skirgailoje ir kt. veikaluose. 1934 m. pa-skirtas Šiaulių valstybinio teatro direktoriumi.

Tokios patirties tėvas netru-ko pastebėti dukters Elenutės palinkimą vaidinti, pastebėjo jos troškimą padaryti teatrą antrais savo gimimo namais, todėl ją lavino, švietė ir mokė vaidybos meno iš pat mažens. Reikia manyti, kad kiekvienas aktorius nešioja savyje norą nors valandėlei atsiskirti nuo realybės ir būti kuo nors kitu negu yra. Jau gimnazijoje jos vaidybiniai gabumai buvo pas-tebėti: vos sulaukusi 17 metų, buvo pakviesta į Kauno Jauni-mo teatrą dirbti aktore. Ir čia ji vaidino iki 1944 metų – net dvylikoje veikalų. Pasitrauku-si į Vokietiją, įsijungė į Aug-sburgo dramos grupę, ir čia, šalia vaidybos, surežisavo K. Binkio „Atžalyną“.

Tačiau ryškiausiai Sukaktu-

vininkės teatrinė veikla iške-rojo Hamilton, Kanadoje, į ku-rią persikėlė gyventi 1949 m. Hamiltone ji 1950 m. įsteigė dramos mėgėjų teatrą, kurį pavadino „Aukuro“ vardu. Čia ji vaidino ir režisavo veikalą po veikalo, su jais gastroliavo po visą Kanadą ir Šiaurės Ameriką, susilaukė gražaus, pelnyto įvertinimo bei įvairių žymenų.

Stebiesi žiūrėdamas į jos re-pertuarą. Įvairus žanras – nuo komedijos iki tragedijos, gausybė veikalų, gausybė au-torių, savų ir svetimų. Iš kur tiek energijos, patirties ir su-manumo ėmė ši reta asme-nybė? Dargi augindama šei-mą. Tai jos asmeninis „Ego“. Kito atsakymo nėra. Su savo ištikimais aktorais ji apkelia-vo visus tremtinių telkinius, taip pat ir Lietuvą, kur suvai-

dino keletą veikalų.

Beveik visi lietuvių autoriai įkelti į sceną, kitų veikalai net du ir tris kartus. Iš viso pro Kudabienės rankas praėjo daugiau nei 50 veikalų ir apie 30 įvairaus pobūdžio montažų įvairioms progoms paminėti. Prisiminkime nors keletą: K. Inčūros „Vincas Kudirka“, V. Putino „Valdovo sūnūs“, S. Čiurlionienės „Aušros sūnūs“, P. Vaičiūno „Tėviškos pas-togės“, V. Krėvės „Mindaugo mirtis“ ir t.t.

Neužmiršo ji ir išeivijos au-torių. Išvedė į sceną V. Alanto „Buhalterijos klaidą“, A. Škėmos „Vieną vakarą“, A. Ruko „Bubulį ir Dundulį“, B. Pukelevičiūtės „Antroji Salo-mėja painiavose“, J. Griniaus „Gulbės giesmė“ ir daug kitų. Tartum savųjų nebūtų gana,

Elena Dauguvietytė-Kudabienė

susiformavusio braižo auksa-kalystės meno profesines pa-slaptis įvaldęs dailininkas.

Išvardintieji dailininkai – kūrybinės brandos pasiekę juvelyrų galiūnai. Parodoje taip pat buvo ir jaunesnių, ma-žesnę patirtį turinčių meni-ninkų rinkinių.

Ažuolas Vaitukaitis, 1975 m. baigęs architektūros studi-jas, savo meninius polinkius įgyvendindavo tapydamas, drozdamas medį ir dramblio kaulą. O neseniai ėmėsi ir gin-taro papuošalų meno.

Solveiga Krivicienė, 1991 m. baigus meną kūrimą-projek-tavimą Vilniaus dailės aka-demijoje, ieško netradicinių gintaro ir metalo sąveikos būdų. S. Krivicienės ieškoji-mas yra perspektyvus.

Danguolė Baravykienė, pra-dėjusi nuo gintaro apdirbimo Klaipėdos „Dailėje“, jau yra sukūrusi daug savitų pa-puošalų iš gintaro. Ji viena pačių pirmųjų panaudojo neapdoroto gintaro dekoraty-vines galimybes, ieškojo są-sajų su archeologinių radinių stilistika. Dailininkei puikiai sekasi kurti archaišką išpūdį.

Senujų kultūrų atsiminimai labai ryškūs Algio Mikučio (1979 m. įgijusio aktorius diplomą) kūryboje. Jis savo meninį polinkį įgyvendina iš mamuto ilties, o pastaruoju metu – ir iš gintaro padary-tose mažųjų formų skulp-tūrose. Dailininkas pasisako jautius dvasios giminytę su XVIII a. vokiečių gintaro skulptūrelėmis, su Tolimųjų Rytų daile.

Raimondo Padleckio, baigu-sio metalo apdirbimo Dailės akademiją Taline, segės ir auskarų kompleksas – labai skoningas kelių rūšių gintaro viename papuošale derinys. Vaizduojantys varpus (auska-ruose) ir kalnelius (segėje) skaidrus, tamsiai geltoni sti-listiškai dera su šviesaus gin-taro fonu bei smulkiais si-dabrinėmis figūrėlėmis.

Vitalijus Milkintas, savaran-kiškai išmokęs juvelyrikos meno, išstato savo sukur-tą karūną ir kaklo papuošalą. Sumanymą turbūt lėmė pa-skirtis – būti puošniems, netgi teatrališkiems. Medžiagos ak-rinamos kontrasto principu: šviesų gintarą papildė tamsios azūrinės metalo detalės, šven-tišką spindesį paryškina per-lamutras.

Garsinant pačią parodą, rašoma, jog „Lietuvių juve-lyrų kūryboje matyti siekis sugrąžinti gintarą, lietuvių kultūrai tokį savą ir brangų, į jam deramą vietą tarp dabar-ties dvasinių ir materialinių vertybių. Labai svarbus inicia-torių ir organizatorių vaid-muo teko ir tenka Kazimierui ir Virginijai Mizgiriams – Gin-taro muziejus-galerijos stei-gėjams ir savininkams“.

Tokią vienkartinę nuostabią parodą turėtų aplankyti jauni ir seni. Tai reta proga – nepa-kartojama!

Parodą finansavo Lietuvių fondas. Garbė Lietuvių fondui, kad gintaro parodą galės pa-matyti placioji išeivijos visuo-menė, o ypač įtakingi ameri-kiečiai.

rez. Kudabienė pastatė daug svetimų autorių veikalų, ku-riuose ir vaidino, ir režisavo. Pvz., I. Fuld „Mokyklos drau-gai“, J. B. Priestly „Inspektori-us atvyko“. J. B. Moliero „Šykštuolis“, H. Anderseno „Sniego karalienė“, Garcia Lorca „Bernardos Albos na-mai“ ir daug kitų. Visų ne-įmanoma išvardyti. Ir nėra reikalo – turime tikslų vaizdą apie šią išeivijai Dievo duotą teatro žvaigždę.

Sukaktuvininke padarė dau-giau negu įmanoma. Ir ne bet kaip, ne atkiština – visi pa-statymai pažymėtinai geri. Ji laimėjo eilę žymenų, tarp kurių žymenį už kostiumus ir žymenį už iškiliausią teatrą Čikagoje vykusiuose Teatro festivaliuose. Tuo metu man teko garbė tris kadencijas būti JAV LB Kultūros tarybos pir-mininku, todėl gerai pažįstu dramos sambūrius ir žinau jų vadovų rūpesčius. Lengviau-sia dirbti buvo su „Aukuro“ vadove – ji priimdavo visas mano sąlygas, atvažiuodavo sunkvežimiu nakties metu (dienos metu aktorai dirba, jų neišleidžia iš darbovietių). Pri-simenu, neturėjau laiko jų gražiai priimti, nei tinkamai išleisti ar padėkoti. Sunkus buvo laikas ir sambūriams, ir Kultūros tarybai.

Sukaktuvininke buvo ne vien režisierė, bet auklėtoja ir mokytoja. Gyva ugnimi lieps-nojančiame „Aukure“, kuris dega jau 52 metus, ji subūrė apie 150 jaunimo ir vyres-niųjų, mokė, ugdė, lavino. Mo-kėjimas ir sugebėjimas su tiek aktorių darniai sugyventi, su tiek talkininkų vieningai dirbti, bendradarbiauti – irgi ta-lento žymė. Pasisakymuose ji yra pareiškiusi kelias savo gy-venimo mintis. Štai viena:

„Kiekvienas veiklas, sukur-tas rašytojo, yra prasmingas, reikalaujantis brandžių repe-ticijų, aktorių pasišventimo ir meilės lietuviškam teatrui. Deja, ne visi tai supranta. Gal ir yra asmenų, kurie nė karto i mūsų vaidinimus neatsi-lankė. Tačiau dauguma mus rėmė ir atėdavo i mūsų spek-taklius. Žinau, yra tokių žiū-rovų, kurie nepraleisdavo nė vieno veikalo. Ačiū jiems“.

Ir mes, žiūrovai, ir Jūsų dar-bų stebėtojai iš arti ir toli, ta-riame – ačiū Jums, garbi režisieri Jubilijate, ačiū už įdėtą darbą, ačiū už viso gyve-nimo auką lietuviškam tea-trui. Gyvuokite ilgai ilgai ir toliau būkite žiburiu liudnoje išeivijos naktįje. Gyvename svetimoje žemėje, be savo tė-vynės, Jūsų vaidinimai nors trumpai valandėlei nukelia mus i savo gimtą žemę.

Lietuvos prezidentas V. Adamkus ją pagerbė Gedimi-no medaliu.

* Tarptautinės aukšto-sios vadybos mokyklos spe-cialistai gavo pasaulyje pri-pažįstamus diplomus. Tarp-tautinė aukštoji vadybos mo-kykla Kaune, kurią prieš 3 me-tus įsteigė Norvegijos vadybos institutas, jau išleido dvi va-dybos magistrų laidas. Pasta-roi laida, kaip ir prieš tai bu-vusioji, gavo ne tik Tarptau-tinės aukštosios vadybos mo-kyklos, bet ir vakarietiškus, pasaulyje pripažintus Norve-gijos vadybos instituto magist-ro diplomus. (KD, Elta)

LEIDINIAI

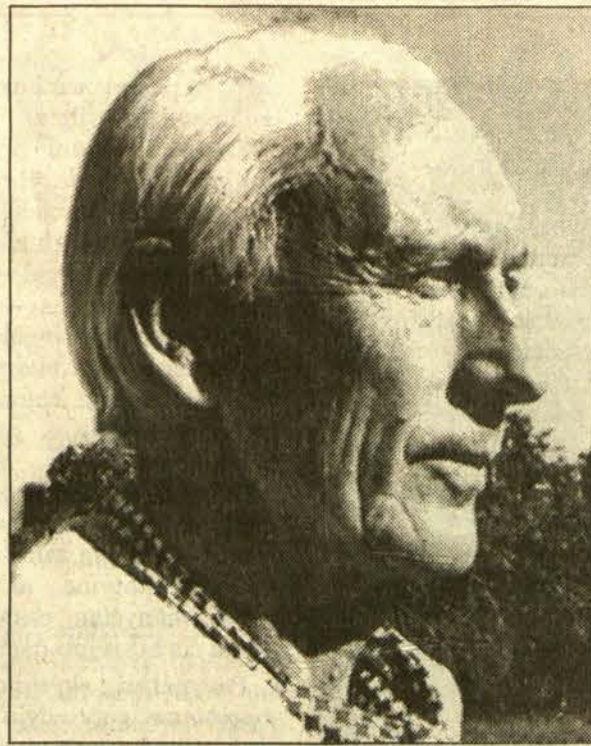
Paminklas praeities
aidams

Kadaise profesorius P. Galunė, kartu su progresyviaja Lietuvos inteligentija įsteigęs Kaune XXVII knygos mėgėjų draugiją, siekė propaguoti dailiąją knygą, vienyti rašytojus ir dailininkus, rengti meniškai apipavidalintų knygų parodas. 1937 m. Paryžiaus Pasaulinėje parodoje V. Petravičiaus iliustruota lietuvių liaudies pasaka *Gulbė karaliaus pati* laimėjo Grand Prix, nutiesė kelius į tarptautinį lietuvių knygos meno pripažinimą. Šiandien jau neįsivaizduojame knygų be V. K. Jonyno, P. Augiaus-Augustinaviciaus, A. Kuko, P. Repšio, S. Eidrigevičiaus, S. Valiuvienės, A. Makūnaitės, A. Kazdailio iliustracijų, daugelis jaunųjų Lietuvos iliustratorių dalyvauja prestižiniuose pasauliniuose knygų konkursuose ar knygų mugėse. Meniška apipavidalinta knyga dažnai turi savo istoriją, kuri siejasi ne tik su Lietuva, bet ir rutuliojasi pasaulio kultūrų kontekste. Tokia išskirtinė knyga — Lietuvos knygynuose neseniai pasirodžiusi Juozo Tysliavos istorinė poema *Tawa nouson* (Tėve mūsų), skirta tragiškai išnykusios prūsų tautos atminimui. Šiai knygai prieš keturis dešimtmečius Kanadoje teptuku, plunksna, tušu ir spalva iliustracijas nupiešė, o tekstą kaligrafiškai išrašė ranka dailininkas Telesforas Valius. Puikiai apipavidalinta knyga dėl įvairių priežasčių užsienyje taip ir nebuvo išleista.

T. Valiaus *Tawa nouson* maketa, besilygiuojanti, anot I. Korsakaitės, į vienietinius bibliofilinius leidinius, vadinamąsias dailininko knygas, sukurtas Pablo Picasso, Marco Chagall, Henri Matisse, Pierre Bonnard, Andre Derain, Raoulo Dufy, Lietuvos leidykloms pristatė T. Valiaus sūnėnas

dailininkas Vytautas Valius. 1988 m. apsilankęs Kanadoje jis, kartu su dailininko našle, rūšiavo T. Valiaus kūrybinį palikimą. Skaitlingi T. Valiaus darbai buvo paskirstyti Lietuvos dailės muziejams Vilniuje, Kaune, Telšiuose, Plungėje ir kitur. *Tawa nouson* maketas buvo atvežtas į Lietuvą kiek vėliau ir perduotas V. Valiui. Žvelgiant į fundamentalų, modernų, laiko žymių nepaliestą T. Valiaus darbą J. Tysliavos poemai, tapytojui ir grafikui, Nacionalinės premijos laureatui V. Valiui neliko abejonių — knyga turėjo būti išspausdinta. Apie tai prabilo ir I. Korsakaitė *Krantuose*, šiai idėjai pritarė Lietuvos Kultūros ministerija, S. Geda, V. Kubilius. „Baltųjų lankų“ redaktorius Saulius Žuko pastangų dėka, maloniai sutikęs Aldonai Valiuvienėi, leidinys su išsamiu I. Korsakaitės įvadinio straipsniu ir kita moksline medžiaga išvydo dienos šviesą Lietuvoje.

Knygos išskirtinumą, be abejonės, lemia dviejų iškilų asmenybių — Juozo Tysliavos (1902-1961) ir Telesforo Valiaus (1914-1977) — jungtis. Kanadoje 1984 m. grafikas Romas Viesulas su savo ir Paul Duval žangomis, bibliografija bei kita moksline medžiaga išleido puikios kokybės Telesforo Valiaus kūrybos albumą, šio dailininko darbai nuolat būdavo dailės kritikų ir vertintojų akiratyje. Spalvinga J. Tysliavos asmenybė, apvairnuota maksimalistinis užmojis ir netikėtai sielos proveržiai, nėra sulaukusi dėmesio. Tiesa, po jo mirties užsienyje straipsnius apie J. Tysliavą įvairius leidinius parašė A. Mackus, J. Aistis, K. Bradūnas, P. Naujokaitis, A. Vaičiulaitis ir kiti. Retokai poetas buvo prisimenamas tėvynėje. Šiltus prisiminimus apie J. Tysliavą mažumėlę aprašė A. Venclova, A. Gričius. Susiklosčius palankioms aplinkybėms, 1967 m. Vilniuje pasirodė poeto poezijos rinktinė *Nemuno rankose*, taip pat buvo išspausdinti Vaizganto, Šatrijos Ragano dvi tomiai, J. Šeiniaus kūrybos tomas... Po kelerių metų situacija pasikeitė. A. Gričiaus knyga *Keliai keleliai* 1973 m. pasirodė gerokai išdaryta cenzūros, neleista ten spausdinti atsiminimų apie Vaizgantą. Nelieta abejonių, kad, jeigu tuo metu būtų spausdinta J. Tysliavos rinktinė, ten nebūt patekusi *Tawa nouson*. (Užsienyje ji išleista 1954 m. *Gabijos* metraštyje.) Poema bylojo ne tik apie tragišką prūsų likimą, bet ir siejama

Dail. Telesforas Valius.

su laisvės siekiais okupuotoje Lietuvoje. Neįtikėtina neapdairūs buvo tuometiniai partiniai ideologai. O gal ir gavo pylos už politinį akumą?

*Mintys kaip sakalai viena kitą pridurmu
Vejasi, lekdamos į tolimą, —
rūškaną praeitį,
Ar negalėtum, Viešpatie, šituo
pelenus urnose
Vėl paversti kariuomene, vėl
kovot papratint?*

Poemos pabaigoje poetas rašė: „Mano kruviną gūbės giesmę jau išgalastu kalavijo ašmens žvanga“, tarsi nujausdamas, kad poemai ir bus lemta tapti jo kūrybos gūbės giesme. J. Tysliavos istorinė prūsų tautos tragedijos poema „Tėve mūsų“, anot K. Bradūno, tarsi rožantius, suvertas ant prūsikų *Tawa nouson* frazių, o ilgos, kaip išrikiuota kariuomenė, eilutės — žygiuoja iš mūsų ir mūsų kaip homeriškos tragikos ir bibliškos maldos posmai. Įtaigi, dinamiška poemos kalba su įterptais autentiškais prūsų maldos žodžiais, skatina išgyventi visus tragiškus įvykius, atsiduoti autoriaus išmąstymams. („Ar tikrai taip turi būti žemėje? O kaip tada danguje?“) Algimantas Mackus nekrologė J. Tysliavai rašė: „Kiekvieną kartą, kai prieinu prie tos poemos, gailiuosi, kada autorius, susidėjęs aplinkybėms, poeto plunksną išmainė į redaktoriaus“. Kur glūdi šios poemos šaknys? J. Tysliava apie tai prabilo dar jaunystėje. „Mano tauta seniai išmirusi, o kalba, kuria aš norėčiau rašyti — užmiršta“, — rašė jis 1929 m. antologijoje *Pirmas dešimtmetis*. Tą patį sakini, kaip motto dedikavo ir *Tawa nouson* ciklui. Poema sukūrė jau išspausdinęs penkias poezijos knygas tėvynėje ir rinktinę Amerikoje, parengęs suvalkiečių poezijos antologiją *Sūduva*, priklausęs futuristinei keturėjūninkų grupetei. Paryžiuje vaikas iš Geisteriškių kaimo sugebėjo išleisti įvairiakalbį žurnalą

MUBA (Mūsų baro apžvalga), talpinusį ne tik P. Mondriano, K. Malevičiaus, J. Lipchitzo iliustracijas, bet ir propagavusį lietuvišką kultūrą. Nors užsibrėžti tikslai buvo maksimalūs (J. Tysliava svajojo žurnalą paversti lietuvišku, ispanišku, prancūzišku, portugalisku, kinišku, graikišku ir dar, berods, 13 kalbų žurnalu), teišėjo vienas numeris. Beje, Paryžiuje jis išspausdino ir prancūzų kalbą išverstą savo eilėraščių knygutę su O. Milašiaus pratarmė. Paryžiuje poetas pakliūdavo ir į neįtikinamiausias istorijas. Šį avantiūristišką jo gyvenimo tarpsnį vaizdžiai aprašė L. Tapinas knygoje *Iliuzijų mugėje*. Nuo 1932 m. J. Tysliava apsigyveno JAV, iki gyvenimo pabaigos redagavo ir leido laikraštį *Vienybė*, kurį laiką — mėnesinį iliustruotą žurnalą *Lietuva*. Bičiulių ir jį pažinojusių atmintyje išliko kaip geranoriškas, atlapasirdis, kiek ekscentriškas, statiokiškas vertinimuose, apdovanojtas oratoriaus talentu, didinga, karšta, jautria, vaizdinga kalba.

Pradėjęs iliustruoti J. Tysliavos *Tawa nouson*, T. Valius jau buvo Kanados grafikos draugijos pirmininkas, dėstė Centrinėje technikos mokykloje ir universitete Toronte, o vėliau 1967 m. — apdovanotas Kanados šimtmečio medaliu ir Tommas Campanello meno bei mokslo akademijos Romoje aukso medaliu. Už jo penkių drikėsi studijos pas A. Galdiką Kauno Meno mokykloje, vedėjo ir dėstytojo pareigos Vilniaus Dailės akademijos grafikos skyriuje, emigrantas kelias Austrijoje ir Freiburge, kur Meno mokykloje (Ecole des Arts et Metiers) dėstė grafiką ir buvo grafikos studijos vedėjas. Iliustracijos J. Tysliavos *Tawa nouson* gimė apipavidalinus K. Bradūno, H. Nagio, L. Andriekaus, F. Kiršos, S. Santvaro knygas, sukūrus dramatiško turinio estampus „Tragedija Baltijos pajūryje“, „Maras“ ir kt. Šiandien galima tik spėlioti, kodėl kelių puslapių J. Tysliavos tekstas sulaukė tokio išskirtinio dailininko dėmesio, skaitlingos interpretacijos (96 eilučių 8 dalių poemai buvo nupiešta 70 iliustracijų), kas skatino iliustracijas grupuoti, suspausti ar išplėsti, įvesti spalvą, panardinti erdvėje, daryti pauzes ar kulminacinius apibendrinimus? Reikviem prūsų palikuonims? O gal paties dailininko nerimas dėl paverptos savo tėvynės? Perkirtęs kelių užsienio valstybių sienas ir Kanadoje įsitvirtinęs kaip grafikas *par excellence*, dailininkas niekada nesiliovė rūpintis tėvynės reikalais, viena pirmųjų į Lietuvą buvo atvežta jo kūryba. Kartais visai be atly-

gio iliustravo išeivijos lietuvių rašytojų kūrinius ar aukodavo savo honorarus tautiniams reikalingams. Nacionalinį M. K. Čiurlionio dailės muziejų pastaruoju metu vėl pasiekė T. Valiaus darbai iš Čiurlionio galerijos Čikagoje fondo. Dailininkas savo patirtimi noriai dalijosi su tautiečiais bei dailininkais iš viso pasaulio. T. Valiui teko mokyti Vytautą Igną, Romą Viesulą, Viktorą Simankevičių, Algirdą T. Kurauską, Genę Krivickaitę, Gražiną Mičiulytę-Krašauskienę, Aldoną Jablonskytę ir kitus. „Jis perkėlė į Kanadą reiklų europinės grafikos technines tradicijas, nepaprastai gerai nusimanė apie grafikos metodus ir tobulai mokėjo savo amatą. Šias žinias gebėjo perteikti stilingai ir entuziastiškai. Kaip asmuo buvo itin patrauklus. Švelnus, nepaprastai protingas ir turėjęs daug žavumo“, — rašė Kanados grafikas E. Bartram. Ar nebus šios dailininko savybės genealogijos vingiais persidavę Lietuvos dailininkams Vytautui ir Andriui Valiams, bendravime su mokiniais ir aplinkiniais tebenešantiems dvasios šviesą?

Tawa nouson iliustracijos gimė po kelionių į Paryžių, stebint įvairialypes pasaulinio meno struktūras, tobulinant savo darbų technikas vienoje garsiausių Desjoberio studijoje, pajutus radikaliais posūkių kūryboje. Spalva ir formos emė abstraktėti, motyvai tapo ryškūs, daugiau apibendrinti. Neišvengė to ir *Tawa nouson* iliustracijos. „Aš visą laiką dirbu seniai nustatytu dėsniu, kad viskas būtų išbalansuota, kad būtų suvesta į vienumą. Aš negaliu nei litografijoje, nei varjaje, nei piešinyje palikti erdvės, kuri būtų kaip dėmė (plėmas). Tokią dėmę aš visuomet išjudinu. Stengiuosi neparodyti daikto, nors puičiai jį žinau“, — sakė dailininkas. T. Valiui puikiai pavyko apjungti istorinę prūsijos tragedijos poemą su abstrahuota linijų, potėpių ir spalvų dėmių, erdvių visuma, vienu kitur paliekant neryškius figūrų siluetus, istorizmo simboliką ar veidų fragmentus. Impulsiyviame piešinyje, iki rytietiško lengvumo išgrynintame potėpyje, dinamiškose linijose juntamas ryšys su monumentaliais autoriaus estampų ciklais „Samogitia“, „Paskutinis rytas“. *Tawa nouson* iliustracijas vienija rotundinio tipo rašmenis primenantis šriftas, prilygstantis japonų rašymui ranka. Pastarieji kaligrafišką rašymą siejo su žmogaus charakteriu, laikė garbingo ir patrauklaus žmogaus požymiu. Meninę knygos visumą papildė J. Tysliavos portretas, skirtingai nuo V. Bartheso ir japono Foujitos Tsugouharu, sukurtas ekspresyvia, dinamiška maniera.

Kadaise A. Mackus ypač džiaugėsi T. Valiaus iliustracijomis H. Nagio poezijos knygai *Lapkričio naktys*, sakydamas, kad autoriaus ir dailininko susitikimas spausdintuose puslapiuose yra natūralus, suprantamas, kad šis, o ne kuris kitas dailininkas yra labiausiai artimas knygos autoriaus dvasiai. T. Valiaus iliustracijomis ir estampais buvo apipavidalinta ir 1990 m. tėvynėje išleista H. Nagio poezijos rinktinė *Grižulės*. Monumentalioji *Tawa nouson* talentingo žodžio ir meninių vaizdų dėka mūsų širdyse pažadino meilės tėvynę ir pagarbos istorijai stygą, leido dar sykį priartėti prie Lietuvos kultūrai brangių asmenybių — J. Tysliavos ir T. Valiaus.

Vida Mažrimienė

Švyturys, kviečiantis
mus į tikėjimą ir meilę

Aldona Vasiliausienė. *Akmenuotas patrioto kelias*. Regnum fondas, Vilnius, 2001. Kietais viršeliais, 528 psl. Kaina sutartinė.

Knygos metrikoje rašoma, kad knygoje apžvelgiamas lietuvių katalikų mokslo akademiko, pedagogo, politiko, žurnalisto, visuomenės veikėjo Prano Dovydaičio gyvenimo ir veiklos kelias. „P. Dovydaičis ejo per gyvenimą žemaičių Didžiojo — vyskupo Motiejaus Valančiaus nurodytu keliu, įvairiose srityse atliktais darbais ir savo gyvenimu tapęs mums pavyzdžiu. Jo, pasauliečiojo apaštalaus kelias atvedė jį į Sibiro lagerius, kur 1942 m. lapkričio 4 d. Pranas Dovydaičis buvo sušaudytas“.

Tai, šimt lapkričio 4 d. sueina lygiai šešiasdešimt metų nuo jo mirties. Pati knyga jau buvo parengta, minint prof. Prano Dovydaičio gimimo 110-ąsias metines, bet dėl lėšų stokos ir kitų priežasčių leidyba buvo atidėta. Knyga buvo papildyta ir pagaliau, minint jo gimimo 115-ąsias metines, pasiekė skaitytoją.

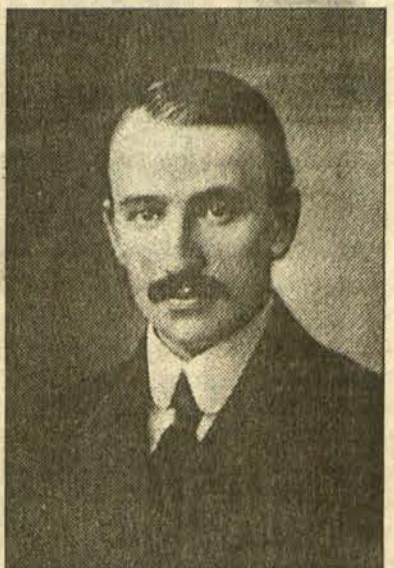
Knyga susideda iš dviejų pagrindinių dalių: „Istoriografinės apžvalgos“ (psl. 17-292) ir „Priedų“ (psl. 293-494). Knygos gale anglų kalba yra šešių puslapių santrauka. Aštuoniuose puslapiuose matome naudotus šaltinius ir literatūrą. Knyga iliustruota nuotraukomis bei kai kurių raštų ar dokumentų faksimilėmis.

Pirmoje dalyje yra keturi skyriai, kiekvienas su penkiais ar šešiais poskyriais. Pirmajame skyriuje aptarta Prano Dovydaičio gyvenimas ir veikla, vaikystės, mokslo metai, studijos Maskvoje. Aprašoma redakcinio darbo pradžia — *Ateitis*. Įdomus jo, kaip redaktoriaus, pareigų perėmimas iš *Vilties* vyr. redaktoriaus Antano Smetonos. *Vilties* dalininkai, nepatenkinti Antano Smetonos pozicija ir priešišku požiūriu į besiplečiantį ateitininkų sąjūdį, redaktoriaus pavaduotojo kviečiamas P. Dovydaičis. A. Smetona atsisako savo posto ir su visa redakcijos kolegija pasitraukia (psl. 46). Anot knygoje cituojamo Juozo Ereta, A. Smetona „šio nustūmimo niekad nedovanojo“.

Šiame skyriuje taip pat minima P. Dovydaičio valstybinė veikla. Jis yra vienas Vasario 16 Akto signatarų. Plačiau aprašoma jo, kaip katalikiškosios visuomenės vado, veikla. Ypač ryškus jo, kaip ateitininkų sąjūdžio steigėjo, vaidmuo. „Katalikiškosios organizacijos nepriklausomoje Lietuvoje buvo labai stiprios, todėl, valdžią užėmus autoritarinis režimas, ėmėsi prieš jas represijas. 1930 m. švietimo ministras K. Šakenis uždraudė moksleivių ateitininkų veiklą; veikliausieji buvo net šalinami iš gimnazijų“ (psl. 62-63). „Atėjo eilė ir P. Dovydaičiui, kuris dar nuo *Vilties* laikų buvo užsitraukęs A. Smetonos rūstybė“ (psl. 63). Po 1932 metais pasakytų kalbų kaimo jaunimo pavasarininkų organizacijos kongrese Marijampolėje trys pagrindiniai kalbėjai — P. Dovydaičis, J. Eretas ir J. Leimonas už buvo sukišti į Marijampolės kalėjimą (psl. 64).

Pasinaudojant archyvine ir liudininkų medžiaga, skaitytojas nuodugniai supažindinamas su tragišku šio mokslininko likimu, komunistams įsigalėjus. Minimos datos, tardy-

tojai, specifiniai „kaltinimai“. Jis buvo suimtas 1941 m. birželio 14 d. „Iš tikrųjų, 'svarūs' buvo liudijimai apie nusikaltimą P. Dovydaičio veiklą. Jis buvo suimtas ir, vietos gyvenimo liudijimu, prištis už kaklo grandinę prie vežimo, beveik visą kelią turėjo bėgti paskui arklį, kone iki Kauno. Iš čia — ilga ir varginanti kelionė į Sibirą — į mirtį“ (psl. 80).

Prof. Pranas Dovydaičis.

Antrajame pirmosios dalies skyriuje aptariami Prano Dovydaičio nuopelnai Lietuvos pedagogikai. Rašoma apie jo praktinę ir mokslinę pedagogiką, administracinę veiklą. P. Dovydaičis ne tik įkūrė (1918 m.), trejus metus savo lėšomis leido ir redagavo *Lietuvos mokyklą*, suformuodamas aiškia, katalikišką jos kryptį, bet ir daug rašė. Jo straipsnių tematiką galima suskirstyti į kelias grupes: mokyimo priemonės, vadovėlių rengimas, žymių pedagogų pristatymas, dėstymo metodika ir vertiniai straipsniai.

Trečiasis skyrius skirtas Prano Dovydaičio ryšiams su lietuvių katalikų mokslo akademija. Išeivija jo nepamiršo. Dabar Lietuvoje jo vardas keliamas iš užmaršties. Aprašyti gimimo 110-ųjų metinių minėjimai. Knygoje sužinoma, kad 2000 m. kovo mėnesį 114 lietuvių kankinių įtraukti į sąrašą ir papildys Dvidešimtojo amžiaus martirologiją. „Profesorius Pranas Dovydaičis šiam sąrašui — penkioliktas...“ (psl. 285). Tame sąrašui taip pat randami: Teofilijus Matulionis, Adelė Dirsytė, Alfonsas Lipniūnas, Juozas Žemgulis, Vincentas Borisevičius, Pranciškus Ramanauskas, Antanas Šapalas, Juozas Zdebskis, Mečislovas Reinsys ir Ignas Skrupskelis. Tai man ir mano kartai gerai žinomos pavardės. Be abejo, tame sąrašui, mano bendraamžiams žinomu, yra daugiau.

Tarp pirmosios ir antrosios knygos dalių įterptas keleto puslapių apibendrinimas, pavadinamas „Valančiaus keliu“. Jis baigiamas šiais prasmingais žodžiais: „Profesorius Pranas Dovydaičis, ejęs ir akmenuotu patrioto keliu, išliko švyturiu, kviečiančiu mus į tikėjimą, meilę, dorą, pasiaukojimą. Ši neeilinė asmenybė — puikus pavyzdys mums, įžengusiems į antrą atkurtos nepriklausomos Lietuvos dešimtmetį“ (psl. 292).

Antroje knygos dalyje — „Priedai“ — yra keturi skyriai. Tai Prano Dovydaičio straipsniai, konferencijos „Profesoriui Pranui Dovydaičiui — 110“ pranešimai ir atsiminimai apie profesorius. Pagaliau suglaustai, chronologiškai sumuotas Prano Dovydaičio gyvenimas ir jo veikla.

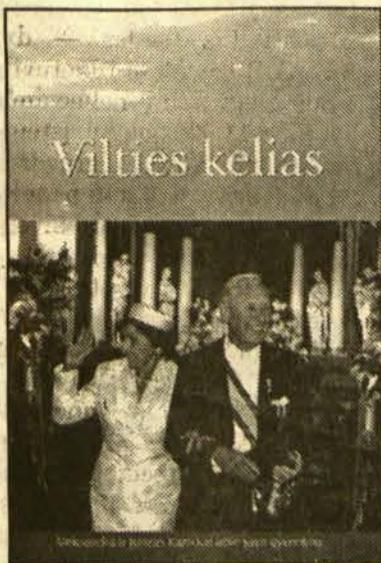
Nukelta į 4 psl.

Tvauts kvaitis audasim,
Kagien dangon lyt delgi nuq zemien.
Bet kadel, Viešpatie, neatejai gesint
Galsis, apglėbusia Vyglis ir Pergulas žemę?

T. Valius. Iliustracija ir tekstas J. Tysliavos *Tawa nouson*.

Išėjusiems džiaugsmas sugrįžti

Vilties kelias: Aleksandra ir Juozas Kazickai apie savo gyvenimą — Vilnius: „Tyto alba“, 2002. — 428 p.

Dr. Juozas Kazickas atliko darbą, kurio aiškiai stigo jo, kaip *homo socialis* įvairialypėje veikloje — parašė knygą apie savo gyvenimą.

Kaip ir gyvenimas, neatsiejamam nuo jo ištikimosios palydovės žmonos Aleksandros, taip ir knyga *Vilties kelias* yra bendras jų abiejų kūrinys: verslininko, visuomenės veikėjo, filantropo, penkių vaikų tėvo pasakojimas, aprėpiantis be maž šimto metų epochą, išradinai ir turiningai perpintas. A. Kazickienės dienoraščio ištraukomis.

Kurti gyvenimą ne vien sau

Kazickų kūrinys nėra vien eilinė atsiminimų knyga apie prabėgusius laikus. Neeilinė jau vien dėl to, kad tokio potencialo asmenybių, koks yra Juozas Kazickas, tarp lietuvių apskritai nėra daug, tad pasiskaidyti biografiją žmogaus, galinčio leisti sau statyti bažnyčią Himalajų kalnuose, yra natūraliai įdomu.

Bet labiausiai neeilinė ši knyga yra dėl to, kad savo vertybine perspektyva — požiūriu į žmogų, šeimą, visuomenę, tėvynę, religiją — knygos autorius išskyla, kaip liudytojas nesibaigiančio žmoniškumo, kurio nepajėgia nustelbti tekančio laiko srovėje pasirodantys karai, okupacijos, tremtys, kiti sukrėtimai ir ne lengvi išbandymai, tenkantys pralaimėjusių ar pavergtųjų daliai.

Ši knygos aspektą noriu pabrėžti, kadangi šiandien vyraujanti visuomenės samprata apie verslo pasaulio žmones ir jų vertybinę orientaciją vadovaujasi patirtimi, gana tolima nuo knygoje sutiktos perspektyvos ir žmogų ir jo buvimo prasmę.

Tai krenta į akis, nes apie prasmingos būties paieškas čia kalba žmogus tos profesijos, kuri Lietuvoje sunkiai atsiejama nuo agresyvaus savanaudiškumo, nihilistinės laikysenos visuomeninių reikmių atžvilgiu.

Juozas ir Aleksandros Kazickų gyvenimo istorija liudija kitką: „Žmogus laimingas gali jaustis tik tuomet, kai gražesnį gyvenimą kuria ne vien sau, bet ir kitiems.“ (429 psl.)

Rūpėjo Lietuvos likimas

Viesajame Lietuvos gyvenime Juozas Kazickas pavarde linksnuojama nuo pat Atgimimo pradžios. Jau Sąjūdžio laikais buvo pasakojamos legendos apie Amerikoje gyvenantį lietuvių, kuris ko gero būtų pajėgus išpirkti iš rusų Lietuvos nepriklausomybę.

Žinoma, tai buvo be galo naivios kalbos, kaip ir viltys, kad, kritus geležinei uždangai, dirbtinai suskaldytos tautos dalys netruks susivienyti ir iškelti valstybės kūrimo darbui pačius pajėgiausius žmones iš abiejų pusių.

Akis į akį su Juozu Kazicku teko susitikti 1990 m. rudenį, lankantis Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Politinės Lietuvos perspektyvos tuo metu buvo gana miglotos: Kovo 11-osios aktas jau buvo paskelbtas, bet po sovietų įvestos ekonominės blokados ir išvystyto didžiulio politinio spaudimo, priimtas moratoriumas jo įgyvendinimui; vidaus politinė padėtis darėsi pavojinga, nes stiprėjo prosovietinių organizacijų („Jedinstvo“, Maskvos platformos komunistų ir kt.) veikla, o Lietuvos vadovybėje ryškėjo tautoskyra dėl taktinių priemonių apginti ir įtvirtinti valstybingumą — Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis ir ministrė pirmininkė Kazimiera Prunskienė dėl to akivaizdžiai nesutarė.

Juozas Kazickas dėmesys iš esmės ir buvo sukoncentruotas į šią problemą: ar Lietuva išsilaikys? Ar žmonės tiki nepriklausomos valstybės galimybe? Kuria pozicija — Landsbergio ar Prunskienės — labiau palaiko Sąjūdį? Kiek žmonės pasitiki Lietuvos valdžia? Kaip jie elgtųsi, jeigu sovietai panaudotų jėgą?

Žvilgsniu iš tolo

Kodėl tai prisimenu dabar, perskaitęs jo knygą? Todėl, kad knygos sužadinti įspūdžiai iškelia iš atminties patyrimus, kuriuos norom nenorom gretini su perskaitytais dalykais, ieškodamas atitikimų bei skirtumų ir iš to natūraliai darydamas atitinkamus vertinimus.

Anas susitikimas man paliko dvejopą prisiminimą. Viena vertus, mačiau gerai Lietuvos dramą suvokiantį žmogų, bliviai vertinantį atsivėrusią istorinę progą ir iš to kylančius pavojus. Nors savo požiūriu į situaciją Lietuvoje J. Kazickas neeksploatavo, galima būtų patstebėti, kaip tuo daugelio kitų išeivijos veiksmų jis skyrėsi mažesniu reikiama euforijos laipsniu ir juntamu rūpestiu dėl stiprėjančių politinės vadovybės nesutarimų.

Tad Lietuvai išsikovojus laisvę, dr. J. Kazicko raišką tėvynėje ir pasaulyje per nepriklausomybės dešimtmetį teko stebėti jau iš atokiau.

Ne iš šio laiko aukštumų

Užvertus paskutinį knygos *Vilties kelias* puslapį, daug abejonių išstipsta. Nuosekliai, įtaigiai ir išradinai papasakota dr. J. Kazicko gyvenimo istorija pagrindžia knygos herojaus pasirinkimus ir motyvuoja paskatas, lėmusias vienuolių ar kitokių jo žingsnių prasmę.

J. Kazicko asmenybės įspūdis, patirtas 1990-aisiais Amerikoje, savo integralumu man pasirodė tinkantis dėstyti mintį žmogaus, kurio atsiminimus skaičiau 2002-aisiais. Tapo lengviau atskirti žmogaus tapatybę, jo vertybines nuostatas, tikslus bei priemones tiems tikslams įgyvendinti, nuo laikraštinio efekto.

Tada darėsi suprantama, kodėl Juozas Kazickas ėmėsi statyti bažnyčią Himalajuose, kodėl grindė Via Dolorosa kelią Jeruzalėje, kodėl

Aleksandra ir dr. Juozas Kazickai.

resą kelią Jeruzalėje, kodėl kvietė į Trakus savo svečius iš viso pasaulio ir mėgino atskleisti jiems Lietuvos istorijos dalelę, kam pirkto griuvėsius Šv. Jono gatvėje Vilniuje ir atkūrė juose viduramžių Lietuvos rūmus.

Liudyti istorinę tiesą

Knygos autorius nesivaržo liudyti savo buvusios draugystės arba turėtų ryšių su žmonėmis, apie kuriuos Lietuvoje — dėl informacijos stygiaus, okupacijos laikais sovietinės propagandos įkaltų stereotipų arba jau nepriklausomybės metais išryškėjusių tarptautinės opinijos į tam tikrus mūsų istorijos aspektus — tyliama ar kalbama klišeimis, per daug nesigilinant į istorines aplinkybes ar politinį ano meto kontekstą.

O J. Kazickas tačiau apie juos kalba. Ir kalba dažniausiai pozityviai, ne vieną jų apibūdindamas, kaip šviesias, idealistiškai nusiteikusias, lietuviškam reikalui pasiaukojusias, sąmoningai riziką ir atsakomybę priėmusias asmenybes. To priežastis: liudyti istorinę tiesą.

A. ir J. Kazickų gyvenimo istorija papasakota ramiai, be sentimentalumo, be plačios jausminės skalės. Net tragiški gyvenimo epizodai papasakoti su pagarba keliančiu santūrumu.

Vyro meilė ir nepalaužiamas įsipareigojimas žmonai, kaip ir žmonos ištikimybė savo vyrui bei globėjui, yra ta ypatingoji *spiritus movens*, laimingai išnešusi Kazickų šeimos laivelį per jų gyvenimo daliai tekusias dramatiškas audras.

Papasakota gyvenimo istorija leidžia gana natūraliai, be ypatingo perdėjimo ir moralizavimo, pasakyti J. Kazickui žodžius, kurių Lietuvos visuomenėi reikia, bet kuriuos ištarti toji visuomenė stokoja asmenybių, galinčių juos paliudyti savo pačių gyvenimo patirtimi: „Lietuvai labai trūksta vilties ir tikėjimo. Tad ryžausi išleisti savo atsiminimus: jei koks — ypač jaunas — žmogus, perskaitęs juos, nors truputį sustiprins savo viltį, jau nebus neprasmingas ir mano pasakojimas, kaip Sibiro tremtinių vaikas, paveldėjęs vien savo tėvų moralinius principus, nuėjo ilgą kelią nuo kieta gulto nešildomame kumetyne iki tviskančių

maharadžios rūmų ir prestižiškiausių Amerikos klubų.“ (431 psl.)

Autorius priduria, kad kartu ši knyga — ir „padėkos žodis Dievui, gyvenimui. Tai mūsų aciu artimiesiems, draugams. Tiems, kurie būdami šalia daro mus laimingus. Ir tiems, kurie jau nukeliavo į amžinybę, bet paliko mums neįkainojamą dovaną — nepašalintą bendravimo su jais akimirksnį.“ (Ten pat.)

Verta skaitytojų dėmesio

Vertinant knygą, kaip literatūros kūrinį, kaip autoriaus subjektyvią perspektyvą į savo gyvenimą ir Lietuvos istoriją, arba kaip veikalą, kuris atsakytų į klausimą, ar taip tikrai galėjo būti, tenka neabejotinai pripažinti, kad darbas atliktas brandiai, įtikinamai, rimtai, brandžiai.

Tai knyga, apie kurias sakoma: parašyta su išmintimi. Ne populiarumui, ne reklamai, ne masėms papirkti ar prieš jas pasipaukuoti, o žmogiškosios egzistencijos prasmę ir gyvybės vertę liudyti.

Tiek medžiagos apvaldymo, jos susistemavimo bei pristatymo atžvilgiu, tiek ir literatūrinio savo išraiška knyga *Vilties kelias: Aleksandra ir Juozas Kazickai apie savo gyvenimą* yra verta skaitytojų dėmesio: kalba žodinga, sklandi, istorija vystoma gyvai, dinamiškai, kartais dramatiškai ir emociškai, be nereikalingų pasikartojimų.

Atsiminimuose daugybė vykusiai parinktų, išradinai bei skoningai sukomponuotų, iliustracijų. Skaitytojas prieš jo akis atsiveriančių įvykių bei vaizdų be atvangos genamas toliau: atsivertus knygą — negali padėti į šalį.

Čia tenka pažymėti ir knygos bendraautorius, Lietuvos ryto žurnalisto Vlado Bartasevičiaus įnašą. Nėra abejonės, kad jo literatūrinis talentas, taip pat prestižinės leidyklos „Tyto alba“ (direktorė Lolita Varanavičienė) profesionalus redagavimas bei knygos apipavidalinimo (dailininkė Vida Kuraite) darbas daug prisidėjo prie šio sumanymo sėkmės.

Esama ir smulkių krislių

Atolię apie Aleksandros ir Juozas Kazickų atsiminimų knygą netiktų baigti vien liaupsėmis. Kiekvienas darbas, kad ir kaip teigiamai būtų vertinamas iš esmės, paprastai lieka

atviras pastaboms kuriuo nors siauresniu atžvilgiu.

Tokių nedidelių priekaištų galima būtų padaryti ir iš esmės sėkmingo projekto *Vilties kelias* bendradarbiams. Tos pastabos liestų gal daugiau specifinius dalykus — lietuvių išeivijos istorijai ir joje veikusiems asmenims būdingas detales, nebūtinai žinomas platiems Lietuvos gyventojų sluoksniams.

Todėl ir kai kur knygoje pasitaikančius netikslumus arba net ir klaidingą tam tikrų detalių pristatymą, ar traktavimą, manyčiau, esant reikalinga čia atkreipti dėmesį.

Pavyzdžiui, skyriuje „Antinaciniame pogrindyje“ teisingai kalbama apie susikūrusią pagrindinę Lietuvių fronto organizaciją, kurioje dr. J. Kazickas veikė Lietuvoje iki 1944-ųjų. Tačiau antroje knygos dalyje ne vienu atveju rašoma apie neva išeivijoje veikusių kažkokį „Lietuvių aktyvistų frontą“. Tokios organizacijos nebuvo. Išeivijoje veikė ir

iki šiol tebeveikia Lietuvių fronto bičiuliai. Šios organizacijos vieno vadovų, rezistencijos veterano prof. Damušio vardas yra Adolfas, o ne Alfonsas, kaip rašoma knygoje. Premjerę Kazimierą Prunskienę 1990-ųjų gegužę pas JAV prezidentą George Bush, drauge su dr. J. Kazicku, lydėjęs antrasis asmuo nebuvo vien „vertėjas Nakas“, bet Lietuvos nepriklausomybės priešaušryje išskirtinai efektyviai informaciniame fronte pasireiškę jaunosios kartos Amerikos lietuvių Viktoras Nakas.

Panašių smulkių nusprūdimų knygoje esama ir daugiau, tačiau ne jie lemia knygos vertę. Viena, ko išties galima knygoje pasigesti — tai pavardžių rodyklės. Ji gero kai apsunkena naudojimąsi knyga ir tampa bereikalinga klūtimui knygoje disponuojamos informacijos efektyvesniam išiliejimui ir kitus šaltinius.

Vidmantas Valiušaitis

Rainer Maria Rilke

AUDRINGA NAKTIS LYG DIDELIS GESTAS

Audringa naktis lyg didelis gestas, kurin daug daiktų Dievas deda; stovi dangus, tykiai šnabžda žvaigždės ir galingam siausme ieško sau atramos.

Bet neveiklumo Dievas nenori. Svyruodami bėga ir miškas, ir siena. Ir per visas šios žemės gatves lekia šimtas tamsių žirgų: Dievo artėjančios rankos šėšėliai.

NORS KAIP BEVADINTUM VISKĄ

Nors kaip bevadintum viską naktį, ne dėl mūsų vardo daiktai bus didi: atskrieja strėlės tvirtos, dusdamos, kaip iš lankų, įtemptų žaidimams.

Ir kaip tie piligrimai, netikėtai nukritus paskutinei dangos klostei, altorių regi taure bekravuojuojant ir nebegrįžta jau iš tos palaimos: taip ir į skritulius susminga strėlės ir bevirpėdamos juose palieka.

Annette von Drosze -
Hulshoff

EŽERO PAGUODA

Tviskantis ežeras — mano paguoda. Kiek suraminimo širdžiai jis duoda! Liulančios žalsvos ir melsvos vilnys. Man lyg melodijos žavinčios, kilnios, iš paslaptingos fletos paslėgtos. Kviečia mane susitikt, pamatyti Tuos mano brangiuosius, anksti netektuosius, Kuriais ir džiugiai ir pro ašaras guosius.

Vertė Alfonsas Tyruolis

Annette von Drosze-Hulshoff, 1797-1848, vokiečių poetė.

Švyturys, kviečiantis...

Atkelta iš 3 psl.

Knygos pratarė autorė Aldona Vasiliauskienė paminė, kad 1975 m. Juozas Girnius išleido išsamią, beveik 800 puslapių studiją apie Praną Dovydaitį. „Monografijoje profesorius gyvenimas ir veikla pateikiama platioje anoto Lietuvos politinio bei kultūrinio gyvenimo panorama. Tačiau 1,500 egz. tiražu Čikagoje išleista knyga jau tapusi bibliografinė retenybė... Be to, dr. J. Girniui nebuvo (ir negalėjo būti!) prieinamos įvairių Lietuvos archyvų spec. fonduose saugomos svarbios bylos, kurių medžiaga atskleidžia bei praplečia ir pildoma P. Dovydaičio gyvenimo kelią“ (psl. 19).

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, aš daug sutelktu lietuviškų žurnalų rinkinių ir knygų išsiuociau Lietuvon. Priešs prie Juozo Girniaus *Pranas Dovydaitis* knygos, atsimenu kaip dabar, ją nutariu sau pasilaikyti. Dabar turiu ir ją, ir Aldonos Vasiliauskienės *Akmenuotą patirtą kelią*. Pastaroji praplečia ir įdomiais faktais papildo Juozo Girniaus monografiją. Būtų idealu, kad, išgijantieji A. Vasiliauskienės knygą, kartų gautų ir J. Girniaus parašytą. Juk, įdomiu sutapiu, abiejų išleista po 1,500 egzempliorių.

Užsklandi sakiniu ar dviem norisi šias dvi knygas sugretinti. J. Girniaus knyga galima aptarti, kaip Prano Do-

DRAUGAS

Atkelta iš 1 psl.

Jį pasiūniau patikrinti Ilekio būrelį, kuris naktį buvo pasilikęs prezidentūroje. Senamiestyje sukilėliai drausmingai patruliavo, lygiai saugojo visų krautuves ir pastatus bei liginines.

Tai tik maži fragmentai iš pirmųjų sukilimo dienų. Senamiestyje išbuvau tik penkias dienas. Vidaus reikalų ministrui Šlepetiui įsakius anksčiau buvusioms policijos tarnautojams sugrįžti į senas vietas, atėjo viršininkas Vilpišauskas, jam perdavė nuovados namą, tik su vienu persautu langu, o sukilėliams liepė išsiskirstyti. Tą pačią dieną buvau pakviestas į LAF Kauno štabą, ėjau reikalų vedėjų ir tiekimo pareigas. Teko būti liudininku, kai vokiečiai „rekvizavo“ mūsų suremontuotą ir paskirtą ministrui pirminkui automobilį, ir kaip iš ministerijų raštinių paėmė rašomas mašinėles, ir t.t. Įdomu ir tai, kad kato pergyventi nacionalsocialistų (Pyragiaus) vadovaujamą pučą prieš LAF štabą ir kai tuos maištininkus uždareme į vieną štabo kambarį. Kauno komendantūrai, tačiau sunkiau vyko susitarimai su tuo puču. Įdomių prisiminimų yra iš kovų ant Aleksoto tilto ir prie radijo stoties Žaliakalnyje.

Vėliau, įsikūrus Lietuvii frontui, daugelis sukilimo vadovų buvo išvežti į Vokietijos kalmėjimus, jų tarpe L. Prapuolenis, P. Zukauskas-Narutis, A. Damušis ir kt. Susižinojimas pasunkėjo, teko persigrupuoti kovoje su naciais. Naujose pogrindžio pareigose darbas buvo dar sunkesnis, besirušiant partizaniniam karui prieš sovietų antrąją okupaciją. Jaunystės idealizmas ir tinkamas pasirošimas gyvenimui viską nugali. Laisvės vizija pasiekiamo per idealizmą. Kas šiandien atrodo buvo neįmanoma, anomis dienomis drąsa ir desperacija vertė nykštuką kovoti prieš galijotą.

— Ačiū už pokalbį ir tikimės išgirsti daugiau.

Redakcija

vydaičio asmens, jo charakterio ir asmenybės bruožų portretą. Knygą skaitant, išryškėja jo dinamika, atgyja gyvas jo vaizdas. A. Vasiliauskienės kruopštų darbą reikėtų apibūdinti kaip biografinę mozaiką, kur pilna dokumentuotų faktų, kur viskas savo vietoje. Knyga moksliška sandari, ne be reikalo laimėjusi antrąją premiją Čikagoje leidžiamo *Lietuvių balso* konkurse.

J. Girnius savo knygos apie Praną Dovydaitį patioje pabaigoje prisimena prancūzų filosofą J. P. Sartre. „Sartre ne be reikalo kalbėjo, kad mirusieji atiduodami į gyvųjų rankas: nuo šių pastarųjų priklauso, ar mirusieji pamirštami ir tokiu būdu lyg galutinai pasmerkti mirčiai, ar jie atsimenami ir tokiu būdu išlaikomi gyvi. Dovydaičiui mirus jau daugiau kaip prieš trisdešimt metų ir vis retėjantiems, kurie jį gyvą pažinojo, svarbu ne tik istoriškai apžvelgti jo darbus, bet ir jį patį išlaikyti gyvą kitų kartų atminimui“ (psl. 715).

Galime tik džiaugtis, dabar turėdami du, vienas kitą papildančius, veikalus, igilinančius P. Dovydaičiui likti gyvam mūsų tautoje ne tik savo darbais, bet ir pačiu šviesiu savo asmeniu.

Romualdas Kriauciūnas